

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra divadelní vědy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Buriánová

**Langerovi Andělé mezi námi a problém
euthanasie**

**Lenger's Drama Angels Among Us and The
Problem of Euthanasia**

Praha 2012

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Just, CSc.

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila upřímné poděkování prof. PhDr. Vladimíru Justovi, CSc. za odborné vedení této práce a podnětné konzultace.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V _____ dne _____

_____
Kristýna Buriánová

Abstrakt

Náplní této bakalářské práce je podrobná analýza hry Františka Langerera *Andělé mezi námi*, kterou sepsal v roce 1931. Ač byla napsána před více jak osmdesáti lety, stále se vyjadřuje k velmi aktuálním tématům. Jedním z hlavních témat hry, na které se autorka zaměřuje, je problém euthanasie, o němž se debatovalo již od antického Řecka a Říma a debaty neustávají ani v dnešní době. V práci je rozebíráno, jak se s námětem zachází v samotné hře, jaké názory na euthanasii panovaly v minulých staletích, v době, kdy byla hra napsána, a pozornost je zaměřena i na současnost.

Klíčová slova

František Langer, *Andělé mezi námi*, euthanasie

Abstract

The purpose of this thesis is to analyze the play of František Langer *Angels among us*, which he wrote in 1931. Although it was written more than eighty years ago, it still expresses the very topical issues. One of the main themes of the play, which the author addresses is the problem of euthanasia, which has been debated since ancient Greece and Rome and cease debate even today. The paper includes a description of how to treat the theme in the play itself, what opinions on euthanasia prevailed in past centuries, when the play was written and attention is focused even on the present.

Keywords

František Langer, Angels Among Us, Euthanasia

OBSAH

1. Úvod	7
2. František Langer	8
2.1 Život	8
2.2 Proměny psaní	10
2.2.1 Díla a proměny psaní	11
3. Andělé mezi námi	13
3.1 Vznik hry	13
3.2 Analýza hry	14
3.3 Rozdělení hry	17
3.4 Scénické poznámky	18
3.5 Čas a prostor	18
3.6. Postavy	19
3.7 Andělé	21
3.8 Témata	24
4. Euthanasie jako jedno z hlavních témat.....	29
4.1 Vysvětlení pojmu	29
4.2 Historie euthanasie	30
4.3 Současnost	33
5. Inscenace hry Andělé mezi námi	35
5.1 Ohlasy v tisku	36
6. Závěr	38
Prameny a literatura	39
Informace získávány z	43
Zdroj přílohy	43
Příloha	44

1. Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma: Langerovi Andělé mezi námi a problém euthanasie. Tato hra byla sepsána před více jak osmdesáti lety a její témata jsou i dnes stále aktuální. Dokonce se zabývá jedním z nejaktuálnějších problémů lékařské etiky vůbec. Euthanasie je záležitostí, kterou lidé řeší stále už několik staletí. Vyvolává rozporuplné reakce a dělí společnost minimálně na dva nesmiřitelné tábory.

V současné době se ve velké míře uvádějí divadelní hry, které nějakým způsobem reagují či upozorňují na aktuální, diskutovaná témata nebo problémy. V minulých letech se v České republice o euthanasii mluvilo hojně. Ať už ve spojitosti s návrhem nového trestního zákoníku z roku 2004, kdy „navrhované znění počítalo s nižšími sazbami pro „vraždu ze soucitu“, maximálně odnětím svobody na šest let“¹. (Návrh této novely nakonec nebyl přijat.) Nebo kvůli kauze havlíčkobrodského ošetřovatele Petra Zelenky z roku 2006. Oproti době, kdy byly tyto kauzy aktuální, se o ní mluví sice méně, ale stále je na žebříčku probíraných a ožehavých témat dosti vysoko. Drama, které by na problematiku „dobrovolné smrti“ reagovalo, či ji nějakým způsobem probíralo, se v současné době na našich českých scénách nehraje. Není to tím, že by žádné neexistovalo. Jak už jsem zmínila, Langerovi Andělé mezi námi z roku 1931 takovouto hrou jsou. Proč tedy právě tato hra není uváděna? Možná to je tím, že dramaturgům nepřijde dostatečně atraktivní a aktuální, ale opak je pravdou. V této práci se pokusím rozebrat, čím může být i v současné době zajímavou, i když od jejího napsání uplynulo více jak 80 let. Chci ukázat, že témata, která zde autor předkládá, jsou nadčasová a mají i současnému divákovi co říci.

Cílem této práce není vyložit dopodrobna význam a historii vývoje euthanasie. Má spíše poukázat na stálou aktuálnost všech témat hry.

---

1 SHLESINGER, Vojtěch. *Eutanazie I.* [online]

2. František Langer

František Langer měl za svého života mnoho tváří. „Je dosti nsnadné vystihnout málo slovy zjev Langerův, zdánlivě prostý, ve skutečnosti však složitý.“ (Edmond Konrád)² Jako literát se nevěnoval jen jednomu žánru. Zabýval se povídkami, literaturou pro děti, legionářskou literaturou, dramaty, loutkovými hrami a dramatizacemi. Byl autorem uznávaným v Čechách, ale i ve světě. Mezi dvěma světovými válkami byl jedním z nejznámějších evropských dramatiků. Dále byl lékař, legionář a generál zdravotnictva v československém vojsku. V 50. letech nastalo kvůli jeho předchozímu životu a kulturní i společenské orientaci období mlčení kolem jeho osoby. Některé z jeho veseloher (Obrácení Ferdýše Pištory, Grandhotel Nevada) byly občas hrány a jeho prózy byly sporadicky vydávány. A v dnešní době je bohužel i přes vydání Spisů Františka Langera o jeho osobě a jeho díle mezi neodbornou veřejností jen velmi malé povědomí. Proto se zdá nezbytně nutné uvést zde několik jeho klíčových životopisných údajů.

2.1 Život

František Langer se literaturou zabýval hojně již v mládí. Na gymnáziu počal psát své první texty a některé z nich byly postupem času publikovány. Nejprve v různých studentských revuích a později například v Národním Obzoru, v Přehledu, ve Zlaté Praze, v Lumíru atd. Během studia na gymnáziu v Londýnské ulici se začal podílet na kulturním dění a v pražských kavárnách se i během studia medicíny setkával s význačnými osobnostmi. V kavárně Demínka se například stýkal s anarchistickými literáty, jako byl Stanislav Kostka Neumann, Jiří Mahen, František Gellner, Karel Toman, Fráňa Šrámek, Franta Sauer aj. S výtvarníky se potkával v kavárně Union a s německými spisovateli, Maxem Brodem, Franzem Werfelem, Franzem Kafkou a dalšími v kavárně Arco. S Jaroslavem Haškem, kterého znal Langer již od dětství, spoluzaložil v roce 1911 „pre-dadaistickou“ Stranu mírného pokroku v mezích zákona³, kde byl, mimo jiné i v Kabaretu U bratří Makabejských⁴,

---

2 KONRÁD, Edmond. *Národní umělec Frant. Langer*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949, s. 15.

3 Založením Strany mírného pokroku v mezích zákona dochází k vrcholnému rozkvětu Haškovy parodie a mystifikace. Její existence je úzce spojena s hostincem U Zvěřinů. Zde se společnost v čele s Jaroslavem Haškem scházela a pokaždé, když se tento podnik stěhoval, putovala i ona s ním. Podnětem k založení strany a tedy i k politickému vystupování umělců se staly doplňovací volby do říšské rady ve vinohradském okrese.

4 Kabaret a různé kabaretní výstupy vznikly jako součást a pokračování dosavadní činnosti Strany mírného

významnou autorskou a hereckou osobností.

Se začátkem války v roce 1914 ale musel odjet na frontu do Bukoviny jako plukovní lékař. „Po zranění se dostal na kratší dobu do Vídně a Prahy. Roku 1916 se nechal zajmout na ruské frontě u Čarnovic a byl internován v různých zajateckých táborech v Povolží, naposledy v Caricynu (zde též jako lékař). Vstoupil do československých legií, po únorových událostech 1917 organizoval nábor vojáků a stal se šéflékařem 1. pluku.“⁵ Kromě lékařské práce také přispíval do legionářských časopisů. Do republiky se vrátil v roce 1920, a to přes Japonsko, Čínu a kolem Indie.

Ve vlasti pak sloužil jako vojenský lékař, byl jmenován podplukovníkem československé armády a zasedal v řadě lékařských i osvětových komisí. Kromě této vojenské a lékařské služby ale František Langer také psal, účastnil se kulturního a literárního života a působil v několika organizacích a institucích (Dramatický svaz, PEN-klub, Obec spisovatelů aj.). Od roku 1923 byly pořádány pravidelné páteční schůzky u bratří Čapků nejprve v Říční ulici a později, od roku 1925, v jejich vile na Vinohradech. Těchto schůzek Pátečníků se už od počátku účastnil i František Langer. „Lidé, kteří patřili k pátečníkům, byli většinou spisovatelé, vědci, žurnalisté, výjimečně i malíři. [...] Lze dokonce říci, že mezi válkami neexistovalo v republice tak významné seskupení dramatiků, divadelních kritiků, teoretiků a vědců, které se navíc od podzimu do jara pravidelně scházelo.“ (František Černý)⁶ S bratry Čapky se ale Langer nescházel pouze zde. Pojilo je velké přátelství od mládí. Jak sám Langer píše ve svých vzpomínkách Byli a bylo, přátelství je zastihlo ještě v bohémském období (bratři Čapkové také navštěvovali kavárnu Union). Dával Karlovi číst všechny své hry a naopak on byl pozván, když bratři Čapkové četli své. Často spolu hovořili a uvažovali o motivech možných pro drama. Toto přátelství s bratry Čapky zajisté zapůsobilo na jeho umělecký profil.

V roce 1930 se stal externím dramaturgickým poradcem Městského divadla na Královských Vinohradech a o pět let později zde byl jmenován uměleckým poradcem. V této době zde (od roku 1928) působil jako šéf činohry Jan Bor. Spolupracovníkem Františka Langera byl Frank Tetauer, jenž zde zastával místo lektora. „Hlavním přínosem této dramaturgické dvojice bylo několik původních her Langerových, které svou premiéru měly

---

pokroku v mezích zákona. Souvislost se stranou byla zachována dvěma částmi programu: pokaždé se na začátku zpívala její hymna a za druhé měl mít Jaroslav Hašek pokaždé přednášku vzdělávacího obsahu. To však nebylo vždy dodržováno.

5 *Slovník české literatury* [online]

6 ČERNÝ, František. Pátečníci a divadlo. In *Sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček konaného 23.-26. května v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice: František Šalé – ALBERT, 2001, s. 55.

vesměs v tomto divadle [...], a několik šťastných dramaturgických návrhů.“⁷ (např. O'Neill: *Miliónový Marco*, Pirandello: *Rozmysli si Jakoubku*, Gorkij: *Na dně*, Shakespeare: *Richard III.* atd.).

V roce 1938, po Mnichovu, byl ale z tohoto divadla propuštěn a stejně tak byl propuštěn i z armády jako nežádoucí osoba. V červenci následujícího roku se po přihlášce do cizinecké legie dostal přes Polsko do Francie. Zde přispíval do časopisů a po vypuknutí války byl ustanoven šéfem zdravotnictva československé zahraniční armády. Po francouzském příměří odjel do Velké Británie, kde nadále zastával svou zdravotnickou funkci, psal do časopisů, přednášel a účinkoval v rozhlase. Domů do vlasti se navrátil v červenci 1945. „Do výslužby odešel v hodnosti generála, roku 1947, tedy ještě bez úlitby komunistům, byl jmenován národním umělcem“⁸. František Langer patřil mezi ty umělce, kteří zůstávají po celý svůj život věrni určitým myšlenkám a ideálům. „A o tento dar „zůstat svým“ jej nedokázala připravit žádná politická moc a žádné příkoří, jehož se mu po roce 1948 dostávalo ve značné míře.“⁹

2.2 Proměny psaní

Abychom také pochopili, proč a jak František Langer píše, je nutné uvést pár událostí a okolností, které nějakým způsobem ovlivnily jeho styl a volbu témat. Langerův styl psaní se postupem času a vlivem událostí proměňoval. Navíc v době jeho mládí se hovořilo o jiných tématech a psalo se jiným způsobem než v období mezi dvěma světovými válkami, kdy vznikly jeho nejznámější hry. Langerova tvorba předválečná je jiná než poválečná. Před první světovou válkou jsou (s výjimkou aktovek pro Haškovu Stranu mírného pokroku v mezích zákona) jeho hry přesně rozdělené podle neoklasicistických pravidel a po válce můžeme pozorovat změnu ve stylu psaní, jenž je volnější, není tak šroubovaný. Některá z témat, kterými disponoval ve svých pozdějších hrách se sice objeví i před válkou, ale většina je jich plně rozpracována až později.

---

7 SCHERL, Adolf. Měšťanské činoherní divadlo v letech hospodářské krize. In ČERNÝ, František. *Dějiny českého divadla IV*. Praha: Academia, 1983, s. 254

8 PĚKNÝ, Tomáš. Trojí řeč Jiřího Mordechaje Langra. In LANGER, Jiří. *Devět bran*. Praha: Sefer, 1996, s. 331.

9 JAKUBÍČEK, Daniel. Funkce „náhody“ v díle Františka Langera. In *František Langer na prahu nového tisíciletí*. Praha: Praha, 2000, s. 111.

2.2.1 Díla a proměny psaní

Langerovou prvotinou byla prozaická *Zlatá Venuše*, jež byla vydána v roce 1910. Zde můžeme najít vliv dobového secesního erotismu i novoklasicismu. Autor se snaží o dokonalou formu, přesnou dějovou skladbu a střízlivý výraz. „Nikdo by z tohoto zrcadla nemohl předvídat nebo alespoň vytušit pozdější Langerovu tvář. Zde ještě prohlédá ze větných šperků, z uměle vytepaných ozdob slohových, z dějových ornamentů a z drahokamů krásných metafor mládí především smyslově hladové do nenasytosti, posedlé chutí žít, pyšné svou silou a pružností, marnotratné obrazností a pozoruhodně chytré.“ (Edmond Konrád)¹⁰

První aktovky sepisoval František Langer pro Stranu mírného pokroku v mezích zákona. Další dramatické dílo sepsal Langer roku 1912. Zaobírá se patronem české země a nese název *Svatý Václav*. V této hře, stejně jako v díle předchozím, se ještě řídí neoklasicistickými pravidly. „Ve třech dějstvích tragédie, důmyslně rozvržené a přesně logické jako šachová úloha, zní bezvadný blankvers, mramorově hladký a slovně střídmy, kde se střídají stichomythie úsečných dialogů s ladným sloupovým delších přednesů podle neoklasicistické poučky, že tragédie je rekonstrukce příčin katastrofy.“ (Edmond Konrád)¹¹ Již v tomto díle se poprvé objevuje onen „osudový motiv vraždy jako mezní situace, umožňující nastolit otázky násilí a oběti, pokání a svědomí.“¹² K tomuto tématu se pak ještě ve svých textech několikrát vrací, a to jak v dramatu (*Periferie a Andělé mezi námi*), tak i v próze (*Předměstské povídky, Snílci a vrahové*).

První poválečnou hru zadával Langer divadlu až v roce 1923. Jednalo se o hru *Velbloud uchem jehly* a byla již zcela jiná než hry předchozí, předválečné. „Ta tam je všechna rafinovaná intelektuálština [...] žádné slovesné ozdoby [...] zato hodně srdečného citu [...] ryzí a řízný humor [...]. Je to na rozdíl od někdejších inteligentních abstrakcí svět nadmíru konkrétní, stereoskopicky názorný a teplý smyslovou skutečností.“ (Edmond Konrád)¹³ Jeho zájem se obrátil k prosté realitě obyčejných lidí z periferie, kteří jsou na okraji společnosti a důležitou úlohu zde zastává i ono předměstí, čehož se dramatik přidržuje i v dalších stěžejních dílech.

Jedním z oněch děl, které nesmíme opomenout, je hra *Periferie*, jež měla premiéru 26. února 1925 v Městském divadle na Královských Vinohradech v režii Jaroslava Kvapila

---

10 KONRÁD, E. Op. cit., s. 15.

11 Op. cit., s. 18.

12 *Slovník české literatury* [online]

13 KONRÁD, E. Op. cit., s. 27.

a výpravě Josefa Čapka. Díky tomuto kusu se z Františka Langera stal světový dramatik a byl tak spolu s bratry Čapky mezi prvními českými autory, kteří pronikli na světová jeviště. „Toto drama ukrývá pod atraktivním a ve své době velmi oblíbeným koloritem městské „spodiny“ náznak tragického syžetu, založeného na motivech viny a trestu člověka, jenž zabil.“ (Pavel Janoušek)¹⁴

Zajisté i kvůli válečným zážitkům a osobní účasti v ruských legiích se v jeho hrách začínají objevovat motivy viny a trestu, smrti a vraždy. Františka Langera nemůžeme jednoznačně přiřadit k jednomu filozofickému směru. „Z jednotlivých směrů si vybíral ty názory, jež byly blízké jeho humanistickému pojetí světa, podstaty jedince a jeho úlohy ve společnosti.“¹⁵ Ale víme, že se Langer přikláněl k filozofii pragmatismu a relativismu, jež obhájí tezi, že nic není jednoduše morálně dobré a morálně špatné, ale naopak, že vše je morálně správné pouze pro určitou společnost, osobu, epochu či mravní tradici. A právě proto se v některých jeho hrách, stejně jako u celé čapkovské generace, objevují a probírají zásadní otázky, problémy a témata, jež jsou právě kvůli jejich řešení a „přesvědčení o relativitě lidského jednání“ (Pavel Janoušek)¹⁶ označovány jako hry problémové. (Kromě již zmíněné *Periferie* se dále jedná o *Dvaasedmdesátku* a *Anděle mezi námi*.) Tato dramata nás, jako jejich diváka či čtenáře, nutí uvažovat nad daným problémem, který je nejprve nastolen a po té následují konfrontace názorů na onen problém z více stran. „Těžiště problémových dramát [...] nesměřuje primárně k vytvoření závěrečného smíru a klidu, ale naopak k vyvolání divákovy myšlenkové aktivity. Problém [...] je autorem záměrně či nezáměrně volen tak, aby aktivizoval vnímatele i po skončení percepce“ (Pavel Janoušek)¹⁷

V těchto i jiných Langerových hrách zastávají většinou hlavní úlohu lidé z tzv. nižších vrstev. Ty líčil jako osoby morálně zásadové, důvtipné a kurážné, posedlé chutí k životu. Naproti tomu lidé z vysokých vrstev jsou vykreslováni jako bytosti bez životního elánu a bez schopnosti žít plnohodnotný život.

---

14 JANOUŠEK, Pavel. *Rozměry dramatu*. Praha: Panorama, 1989, s. 75.

15 JAKUBÍČEK, D. Op. cit., s. 121.

16 JANOUŠEK, P. Op. cit., s. 79.

17 JANOUŠEK, P. Op. cit., s. 76.

3. Andělé mezi námi

V následující kapitole se budu věnovat hře *Andělé mezi námi*. Popíši události, které vedly autora k sepsání dramatu. Dále provedu analýzu textu. Popíši, jak je hra členěna, zaměřím se na důležité postavy a rozeberu hlavní témata.

3.1 Vznik hry

Když se František Langer v rozhovoru s Vilémem Závadou před vydáním hry v roce 1931 snažil rozpomenout, co ho vedlo k napsání tohoto kusu, jeho první vzpomínky směřovaly ke skladbě „*Den, který jsi nám pane dal, se skončil*“ (The day Thou gavest Lord is ended). (příloha – noty)

„Den končí se, ježž dals nám, pane,
noc jde, jak jsi jí kázal jít.
Zpěv v tvé slávě neustane,
i když nám ústa zavře sen a klid.
Jak slunce po svém kruhu běží,
nás uspí, jiné probouzí
jsou stále někde ústa svěží
z nichž chvála tobě, pane, věčně zní.“¹⁸

Jedná se o skladbu z roku 1870, která byla napsána Johnem Ellertonem a Clementem C. Scholefieldem pro bohoslužbu při misijním setkání v témže roce.¹⁹ Ta určila jasnou atmosféru, ve které se má hra pohybovat. Český překlad anglického hymnu byl nakonec použit i v této hře, kdy ji zpívali všichni andělé na scéně.

Dále měl osobní motivy. Viděl v poslední době umírat bytosti jemu blízké a jednu z nich léta trvající pozvolnou smrtí. I kvůli své profesi viděl mnoho lidí umírat. Proto se rozhodl, že promluví o problému smrti.

Také si sám pro sebe začal rozvádět „andělské“ metafory. Například: Vy jste anděl. Má andělskou trpělivost či Andělská dobrota. Líbilo se mu, že „je to vrchol lidského

¹⁸ LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 102.

¹⁹ Tento hymnus si mimo jiné vybrala královna Viktorie v roce 1897 při oslavách svého diamantového jubilea, tedy šedesáti let na anglickém trůně. Skladba byla zpívána v tisících kostelech po celém panství.

optimismu, vidět tu a tam v lidské dobrotě nebo trpělivosti záblesk maximálních vlastností, kterými mohou být obdařeny jen nadzemské bytosti.“²⁰

3.2 Analýza hry

Hra se počíná v době, kdy na zem sestoupí anděl jménem Daniel Mise. Je k nerozeznání od obyčejných lidí. Ocitá se v malé kavárně na nároží, kde se setká s Továrníkem, rovněž andělem. Bude mu tak prvním průvodcem a pomocníkem v jeho prvních krocích na Zemi. Vysvětluje mu, proč jsou andělé na zemi, co dělají lidé a jak myslí.

V oné kavárně se oba andělé setkají s nešťastným a opilým panem Lysákem a slečnou Lídou, která ho zachránila před hrozící autonehodou. Byl opilý, protože ho trápí nemoc jeho dcery Pavlinky. Deset let leží doma ochrnutá. Skolila ji těžká, nevyléčitelná nervová choroba. Když Lysák zjistí, že Mise je lékař, poprosí ho, aby se na dceru zašel podívat. I když ví, že jeho dceři není pomoci, že věda je v tomto ohledu bezmocná, chytá se koho jen může a doufá v navrácení života své holčičce. Mise od počátku vzbuzuje v Lídě a v panu Lysákovi zvláštní důvěru, jako by to byl právě on, který může pomoci. Lysák je najednou plný nadějí, i když by „měl vědět, že Pavlinku z jejího trápení nic nevysvobodí. Aspoň člověk ne. Jenom smrt – anebo zázrak.“²¹

Kvůli Pavlině nemoci přišel pan Lysák o práci. A aby se jeho rodina nějak užívala, vaří paní Lysáková ve svém domě levné obědy pro pár každodenních hostů. Mezi strážníky, kteří si občas postěžují na kvalitu jídla, patří úředník Julius a policista Kozmín. Dále Švec, jenž nemá na živobytí kvůli novým továrnám na levné boty, a také tanečnice Lída, která pana Lysáka zachránila. Všichni zde řeší navzájem své problémy a strasti, a také pokaždé zajdou, alespoň na krátkou chvíli, potěšit Pavlinku. Na návštěvy za nemocnou slečnou chodí i doktor Mise. Dává jí kapky, které utišují její bolest. Ale nic víc nesvede. Uzdravit ji nedokáže.

U Lysákových se Daniel Mise často setkává se slečnou Lídou. Ta mu dává najevo svou náklonnost a obdiv. Také mu ale často opakuje, že důvodem, proč chodí do tohoto domu, je potřeba nějakého zázraku. Chce uzdravení slečny Pavly. A to očekává od něho. Mise ale zázraky nedokáže, respektive nemůže konat zázraky. Vysvětluje Lídě, že zázrak není možný, a popisuje, co by nejraději udělal, kdyby mohl.

---

20 KUDĚLKA, Viktor. *František Langer – divadelníkem z vlastní vůle: výběr z prací o divadle a dramatu*. Praha: Divadelní ústav, 1985, s. 69.

21 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 23–24.

„Od posledního zázraku už uplynulo bezmála dva tisíce let.
Je to tak dávno, že si musíme zvyknout žít bez zázraků.
Byl bych nejspokojenějším tvorem na světě, kdybych se mohl
dotknout nebožátka a říci mu: 'Talicha kumi.'²²

Rád by řekl: Děvečko, (toběť pravím) vstaň. (Marek 5:41). Svým vyprávěním tak odkazuje na příběh o zázraku vzkříšení Jairovy dcery²³, které vrátil Ježíš život, jenž je napsaný v hebrejštině, „oficiální řeči zázraků“. Oním vyprávěním také navádí Lídu k přemýšlení o významu jeho jména v hebrejštině, a o tom, co by mohlo být správnou cestou k tomu, aby Pavle bylo líp. Jmenuje se totiž, jak již víme, Daniel Mise. Jméno Daniel znamená v hebrejštině „Bůh je můj soudce“. Příjmení Mise si můžeme vykládat jako nějaké poslání. Kromě toho toto slovo v hebrejštině znamená smrt. Kvůli hlasitému přemýšlení slečny Lídy si i on sám uvědomí, kdo je a co může udělat pro těžce nemocnou.

Nabízí tedy Pavle vysvobození v podobě smrti. Ona se nejprve brání. To přeci není to, co chce. Mise ji však utěšuje a láká na posmrtný život. Nebude ji již tížit její tělo. Bude taková, jaká si jen bude přát. A pokud chce žít? I život může dát smrt. Ve skutečnosti totiž smrt není koncem. Až zemře, narodí se znovu. Třeba jako dívka, která se bude moci vdát a bude mít spoustu dětí, či jako nádherná žena, o níž se muži budou přetahovat. Může se stát i voňavou růží nebo holubicí, ale pokaždé to bude život, nový život. Bude lepší? A co když chce Pavla pokoj ode všeho, nevědět, neznat? Či chce, aby ji nic nebolelo? To vše jí Mise může dát. Smrtí. Je tedy čas, aby si vzala svůj lék. Tento výjev označil A. M. Píša jako scénu, jež je „ve své hluboké lidskosti prolnta duchovou poezií zásvětního kouzla a je dojistá jedním z nejkrásnějších výjevů naší moderní dramatiky“ (A. M. Píša)²⁴.

Pavla tedy navždy usíná. Je zproštěna všech bolestí a Mise, splniv své poslání, očekává zvuk andělské polnice. Ten mu má ohlásit, že jeho úkol je splněn a může být odvolán z této planety. Odvolání nepřichází. Jeho poslání není skončeno. Na světě je ještě spousta lidí, kteří potřebují jeho „pomoc“.

Dále tedy léčí svými prostředky spoustu těžce nemocných lidí a ti mu za jeho „ochotu“ skoro pokaždé odkáží nějaké peníze. Jeho činnosti se ale dopátrá komise. Nejprve vyšetřuje

22 LANGER, F. Op. cit., s. 38.

23 Jairus měl dvanáctiletou dceru, a ta umírala. Poprosil tedy Ježíše, padnuv mu k nohám, aby s ním šel do jeho domu. Po cestě se k němu tiskli zástupové. Dotkla se ho i žena, která již dvanáct let krvácela. Na své uzdravení vynaložila všechny své peníze a majetek, ale nic nepomohlo. Až dotknutí se Ježíšova roucha ona nemoc zastavilo. Mezitím Jairova dcera zemřela. Ježíš však šel za dívkou a řekl: „Děvečko, vstaň“. Navrátil se duch její a vstala hned. (Lukáš 8:40-56)

24 PÍŠA, A. M. Andělská hra. *Právo lidu* 40, 1931, č. 284, s. 9-10.

u Lysáků a zjišťuje, jak to bylo s Pavlínčinou smrtí, a nakonec si pro něj přijde strážník Kozmín k němu do ordinace. Policista na něj sehraje hru, že trpí vážnou chorobou, na kterou zemřel i jeho otec. Chce se ujistit, že pokud mu bude zle, bude se na něj moci obrátit o pomoc, aby tolik netrpěl. Nabízí mu i velkou sumu peněz. Mise se však nenechá vyvést z míry. Chce nejprve znát přesnou diagnózu a dopředu mu nic slíbit nemůže. To Kozmína dopálí. Nevěří, že Mise tuto práci nedělá kvůli penězům, a že všechny pacienty řádně vyšetří a snaží se léčit normálním způsobem, než přistoupí k výkonu euthanasie. Nakonec je Daniel Mise odvezen do vazby, kde bude čekat na soud. Vyšetřovací komise ví nejméně o dvanácti lidech, které „léčil po svém způsobu“. Bude tedy souzen za dvanáct vražd.

Scéně soudu s doktorem Misem jako ukázky problému euthanasie se budu podrobněji věnovat v jiné kapitole, proto zde jen ve zkratce nastíním, jak soud probíhal a jak dopadl. Zasedání soudní poroty se neobešlo bez dohadů. Stanoviska porotců byla různá. V tomto okamžiku je ukázáno několik pohledů na euthanasii. Objevují se argumenty pro a proti. Porotci vše prodebatovali s náležitou vážností a nad každým bodem obžaloby se nakonec zastavili, snažili se ho probrat a podívat se na něj ze všech stran. Nakonec porota odpověděla jedenácti hlasy „vinen“ a jedním „nevinen“. Miseho tedy čeká náležitý trest. Poprava.

Před popravou ještě rozmlouvá s popravčím, který je vlastně jediným člověkem na světě, jenž „smí svým bližním beztrestně urychlit odchod ze světa“²⁵. Navštíví ho také vězeňský kněz. Chce ho zbavit myšlenek, nechat ho vyzpovídat se a dát mu tak úlevu. Ale proto, že Mise ví, že to co dělal, bylo jeho posláním a udělat to musel, nechce se s kněžím pouštět do debaty. Nechce se vyzpovídat. A to duchovní nenese dobře. Doposud považoval Miseho za domýšlivého a nešťastného muže. Teď, když vidí, že nestojí o rozřešení, ho nazývá ďáblem. A jen Mise ví, že není daleko od pravdy. Padlým andělem sice není, ale andělem očekávajícím andělské trubení ano. Hlas andělských polnic nakonec uslyší a jde na popravu dobrovolně. Ví totiž, že ho andělé berou zpět mezi sebe a nebude umírat vyhoštěný z jejich středu sám uprostřed lidských tváří.

Nakonec přijdou Miseho podpořit ostatní andělé, kteří přebývají mezi námi lidmi. Je jich spousta. A mezi ně patří i kněz. Mise nevěří svým očím, když zjistí, že i tento duchovní je andělem. Pochopí, že i on má na Zemi určitý úkol a vyzpovídání se už nebrání. V závěru se andělé opět promísí s lidmi a nepoznají se, kdo je kdo.

---

25 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 81.

3.3 Rozdělení hry

Některé hry Františka Langerera svou dramatickou formou jaksí „vybočují“. Samozřejmě u něho najdeme klasické rozdělení na tři či pět dějství, ale najdeme i výjimky. Například Hru o dvou dílech (*Dvaasedmdesátka*) či hry o několika obrazech (*Vítězové*, *Manželství s. r. o*) a *Bronzová rapsodie* je složena z prologu a čtyřech zpěvů. Ne jinak je tomu i u *Andělů mezi námi*. I zde opouští neoklasicistickou stopu. A napsal legendu o třech jednáních a epilogu. Jak Langer sám uvedl v jednom z rozhovorů před vydáním a uvedením hry, chtěl napsat hru na způsob legend, „které tak půvabně dovedly spojovat věci nebeské a pozemské“ jako například „taková Nerudova legenda *O svatbě v Káni Galilejské* nebo Vrchlického *O svatě Zitě* nebo staré lidové legendy a legendy středověké. Tedy taková legenda z dvacátého století, v které se ještě stále vyskytují andělé.“²⁶

Může se zdát, jakoby toto dílo ani nebylo dramatem. Chybí zde nečekané momenty či nenadálé dějové zvraty. Jakoby tato hra byla slepena z četných drobných příběhů, z nichž každý se může zdát povídkou a při tom příběh nerušeně plyne od začátku do konce. Potvrzují to i slova Viktora Kudělky. „Dramatická legenda *Andělé mezi námi* (1931) vybočuje na první pohled z jinak ustrojeného celku Langerovy dramatiky: jednak zvoleným žánrem, který má zřetelné rysy utopistického díla, vzniklého z fiktivního předpokladu, „co by se stalo kdyby“ (kdyby na zem sestoupili andělé v lidské podobě a odvážili se prakticky řešit například problém euthanasie), jednak dramatickou formou, natolik uvolněnou a labilní, že se občas zdá, jako by mimoděk rušila samotný princip dramatičnosti.“²⁷

Každý akt se skládá ze dvou obrazů a do epilogu jsou vloženy dvě malé scény. V prvním dějství jsme obeznámeni s anděly, smrtelníky a jejich problémy. Okolí nemocné Pavlínky napjatě očekává nějaký zázrak, nejlépe její uzdravení. Všichni ale vědí, že to možné není. Druhé dějství bychom mohli brát za pomyslný vrchol hry. Do této doby se o smrti, jako lepší variantě, jen mluví. Nyní se koná. Do druhého jednání nás totiž uvádí rozmluva doktora Miseho a Pavly o euthanasii. O možnosti usmrcení. Rozmlouvání o smrti graduje od úplného zamítnutí, ze strany Pavlíniny, přes rezignaci až po souhlas. V tomto dějství se doktor přiznává Pavlíniným rodičům, že její skon má na bedrech on, a následně je zatčen. Ve třetím jednání zabírá velké místo soudní proces. Dlouze se diskutuje o vině a nevině. Probírají se etické aspekty a to, zda k nebožtíkům Mise přistupoval jako lékař nebo jen chladně vraždil. „Vlastní

26 ZÁVADA, Vilém. Rozhovor s Františkem Langerem o jeho nové hře „Andělé mezi námi“. *Rozpravy Aventina* 7, 1931 -1932, č. 8, s. 57–58.

27 KUDĚLKA, V. Op. cit., s. 11-12.

drama se už končí šestým obrazem, ale osvětleno je až epilogem, který vyvozuje z předchozích dějů poněkud překvapující důsledky.“²⁸ A totiž to, že všichni, kteří doposud za něco bojovali, byli také andělé. Nevěděli o sobě navzájem, a proto vznikaly potyčky a sváry. Každý si myslel, že jen on bojuje za dobrou věc.

3.4 Scénické poznámky

Scénické poznámky popisují dopodrobna místa, kde se děj odehrává, osvětlení scény a atmosféru, která má zavládnout na jevišti. Dále například oblečení postav, jejich chování a pohyby. Na začátku celé hry najdeme jakési upozornění od autora, aby herci nepřehrávali. „Autor to musí tím spíše připomenout, protože celé thema hry i role andělů by mohly lehce svádět k tomu, aby se herci postavili ne-li na kothurny aspoň na špičky.“²⁹ Dle Langerera mají andělé působit lidsky, mají obyčejné oblečení a není na nich, krom laskavého obličejce, nic andělského.

3.5 Čas a prostor

Hra se odehrává v době, kdy byla napsána, tudíž v roce 1931. Dramatický čas, po který se hra odehrává, lze někdy vyčíst z promluv postav a ze scénických poznámek. Například jak dlouho navštěvoval doktor Mise Pavlu, než se rozhodl podat jí více léku, ze hry nevyčteme. Z některých promluv ale můžeme vydedukovat, že nějaký čas chodil pouze na návštěvy. A onen čin provedl až po delší době. Soudit tak můžeme proto, že Mise již nebydlí u Lysáků, a dokonce si zařídil i vlastní ordinaci, kde ho navštěvují ostatní pacienti. Po jak dlouhé době Miseho na Zemi zatknou, ze hry také nevyčteme. Opět se můžeme jen dohadovat. Co víme je, že soud trval tři dny a poprava byla provedena následujícího dne ve čtyři hodiny ráno.

Místa, na která během hry zavítáme, jsou různá. V každém obraze se ocitáme na jiném místě a nikde se neobjevíme dvakrát. Celá hra se započne na zahrádce před pražskou kavárnou porostlou břechťanem. Nad zahrádkou svítí světla a reklamy, které naznačující perspektivu dlouhé velkoměstské ulice. Nahlédneme do jídelny a Pavlinina pokoje v bytě u Lysáků. Ocitneme se v prostě zařízené ordinaci doktora Miseho. Hra nás zavede

---

28 ZÁVADA, V. Op. cit., s 57-58.

29 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 8.

samozejmě do soudní budovy a vězeňské cely. A celou hru zakončíme v místě davové scény, před cihlovou stěnou, která obklopuje trestnici.

3.6 Postavy

Dalo by se říci, že postavy této hry se nedělí na hlavní a vedlejší, ale spíše na ty, které jsou pro euthanasii a proti ní, a dále pak na anděly. Přičemž přechod z jedné strany na druhou je možný. Potvrzuje nám to případ strážníka Kozmína, jenž má rakovinu a vzpomíná na umírání svého otce stejně nemocného, zatoužil po pomoci z rukou Miseho.

Pan inženýr Lysák, konstruktér a stavitel železných mostů, je na počátku hry nešťastný muž, jenž má těžký a bolestný život. Je mu pětapadesát, ale trable, které ho trápí, mu přidávají dvacet let navíc. Musel opustit zaměstnání a začal pomáhat manželce v kuchyni, která jim nyní vynášela alespoň nějaké peníze. Zlomila ho nevyléčitelná nemoc jeho dcery. Když Pavlínka nakonec zemře, stane se z něj jiný člověk. Opět omládne, začne na sebe dbát, vrátí se ke své původní práci a začne si opět důvěřovat. Je rád, že se jeho dcera již netrápí. Když zjistí, že nezemřela náhodou, spěchá za doktorem, aby od něho získal vysvětlení, proč to udělal a jak. Necítí k němu zášť. Chápe to. Jen se potřeboval ujistit, že tento čin neudělal Mise kvůli nim, trpícím rodičům. Bylo by mu pak, jako kdyby byl spoluvinen za zabití svého dítěte.

Paní Lysáková byla starostlivou matkou. „Byla všechna soustředěna v tom nebožátku. Pavlínka byla vlastně po celý život stále jejím malým děťátkem. Měla koho krmit, ošetřovat, umývat, měla někoho, kdo ji potřeboval k životu jako nemluvnátko. Byla dlouho tou nejvlastnější matkou...“³⁰ Po její dceři se jí velmi stýská. Ztratila příliš mnoho a bude pro ni těžké zvyknout si na život bez dítěte. Aby měla na milovanou dceru památku, poschovávala si vše, co po ní zůstalo. Mimo jiné i recepty, léky a také lahvičku s úplně posledním lékem. Aniž by jí to došlo, těmito věcmi pomohla usvědčit doktora Miseho. To, že její dcera nezemřela náhodou, se podle pana Lysáka nesmí dozvědět. Bylo by jí hrozně při představě, že by tato mladá bytost mohla stále ještě žít. Kvůli soudu se ale nakonec dozví celou pravdu. Je pro všechny velkým překvapením, zejména pro jejího manžela, pana Lysáka, jak na celou věc zareaguje. Vyjde najevo, že na možnost, že někdo Pavlínce na onen svět pomohl, myslela už od začátku. A nyní je přesvědčena, že tím jediným vysvobozením mohla být opravdu jenom smrt. Navíc, nikdo neví, jak vypadá smrt, v jaké podobě přichází smrt a osud.

---

³⁰ LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 53.

Pochopila, že Mise jejich dceři pomohl a když je souzen, je jí ho líto. Chce mu být nablízku do poslední chvíle.

Slečna Lída je tanečnice. Tančí každý večer v revui, domů chodí pozdě v noci. Spí i přes den, chodí na zkoušky a znovu tančí v revui. Nic jiného nezná. Stále očekává ve svém životě nějaký zázrak. Po shledání s Misem se upíná k tomu, že on bude strůjce zázraku a zachrání nemocnou Pavlu. Dokonce je to tak trochu ona, která Miseho navede a popostrčí k tomu, aby Pavlínce pomohl. Aby učinil zázrak. Dlouhou dobu si o něm myslela, že je svatý, a že tento zázrak dokáže. To, že Pavla zemřela, nepokládá za zázrak. Ale nakonec je radši, že se žádný zázrak nekonal. Mise už pro Lídu není svatý a ona ho může svádět, což se jí líbí. Při soudu Miseho nakonec obhajuje, seč může. Odmítá, že by byl vrah a navíc za to bral peníze. Podle ní byl dobrý doktor a věděl, co má s lidmi dělat. Vrahem nazývá soudce, který posílá nevinné lidi, jako je podle ní Mise, na šibenici. Do jaké míry ho obhajuje proto, že je do něj zamilovaná, a do jaké míry proto, že souhlasí s jeho činy, s euthanasií, je otázkou. Když se ale po vynesení rozsudku dozví, že doktor usmrcoval těžce nemocné lidi a jaké pohnutky ho k tomu vedly, je znovu přesvědčena a tvrdí, že Mise byl svatý člověk. A ona pro něho nebyla dost dobrá. Měla ho velmi ráda a proto by mu chtěla být na blízku v jeho posledních chvílích na Zemi.

Daniel Mise je, jak už zde bylo napsáno, anděl. Nejprve si myslí, že je jeho posláním léčit lidi. Postupem času pochopí, že tato práce není pro něho. Jeho prací je zbavování trápení a těžkého života u velmi nemocných lidí. Tedy, provádět euthanasií. (Miloš Horanský tohoto doktora přirovnává k současnému Dr. Jacku Kevorkianovi, což je dosti výrazná postava v boji za legalizaci euthanasie). Má slušné postavení, vydělává si dobré peníze a často se stává dědicem peněz po zesnulých pacientech. Po každém takovém usmrcení očekává, že jeho čas na Zemi se naplnil, úkol je splněn a může tedy opustit naši planetu. Stále proto žije v jakémsi provizoriu. Za vydělané a zděděné peníze si nekupuje nic pro sebe, ale vždy nakoupí nové šaty pro slečnu Lídu. Ani city této mladé a krásné slečny neopětuje, protože se mu zdá, že nemá nic před sebou. Netuší, co bude. Nevidí před sebou žádnou perspektivu, a proto se ke slečně Lídě chová velmi odtažitě. Když se zdá, že by se vše mohlo obrátit a také začíná cítit jistou náklonnost k Lídě, je odвлечен do vazby.

Na jeho postavě je mimo jiné ukázán vzor dobrého lékaře. Když ho přijde zatknout strážník Kozmín, stěžuje si mu na bolesti. Chce po něm tedy předepsat nějaké utišující prášky a rád by za to klidně zaplatil. Mise však odmítá. Když policistu neprohlédl, nemůže ho ani léčit. Svou profesi nedělá pro peníze a nikdy ani žádné od svých pacientů nežádal. Naopak,

například od Lysákových si nikdy žádné peníze nevzal a ještě nosil nebožce květiny a bonbony.

Tyto postavy se na jevišti vyskytují nejvíc, mají nejvíce promluv a také všechny souhlasí s euthanasií. Skupinu, která nesouhlasí s „dobrou smrtí“, tu zastupují postavy Porotců. I když se problematiku snaží prozkoumat ze všech stran, nakonec u nich zvítězí argument, že smrt je v rukou Božích a „zkrátka, nemůžeme strpět, nikdo nemůže strpět [...] aby člověk rozhodoval o životě a smrti člověka“³¹.

3.7 Andělé

Mezi námi lidmi žijí andělé. „Je-li nutno na světě vykonat něco velmi dobrého, je zapotřebí lidem trochu pomoci. Proto je k takovému úkolu vždy poslán na svět anděl.“³² Tito andělé vypadají jako lidé, chovají se jako lidé a vykonávají i práci jako lidé. Tudíž se nepoznají navzájem a nevědí, kolik jich na Zemi je. Uzavírají svazky s lidmi, či s jinými anděly, a dokonce počínají děti a vychovávají je. Ti, kteří jsou jinými lidmi pro jejich dobrotu a lásku nazýváni anděly, jako manželka Pana Lysáka, která se stará o nemocnou dceru i o manžela a vydělává na celou rodinu, jimi vůbec být nemusí. A naopak. Zkrátka, jsou nám utajeni a nepoznáme je. Stejně tak mají tajná posláná, pomocí nichž pomáhají lidem. Andělům se jejich úkol vyjasní až po nějaké době strávené na Zemi. Nesmí ho ale splnit zázrakem, jenž je pro anděly nejjednodušším prostředkem. Vnášelo by to přílišný chaos do řádu světa. Není jim také přímo řečeno, že daný úkol je ten pravý, správný a přinese lidem dobro. Onu misi činí pouze ze svého přesvědčení a pocitu, že dělají dobrou věc.

Mise přichází na zem jako každý anděl, bez posláná. Po nějakém čase stráveném na Zemi však přijde jisté vnuknutí, jak lidem pomáhat. Pro Miseho byla dosavadní posláná nepříjemná. Nyní si přeje, aby tentokrát jeho mise nebyla spojena s bolestí. Na Zemi byl již třikrát a třikrát trpěl. Poprvé se objevil v Egyptě před více jak třemi tisíci lety, kde byl jedním ze Židů, kteří pracovali na stavbách. Stále se ocital pod bičí dozorců a trpěl. Když Židé unikli z Egypta a dostali se do vlastní země, nedovedli si vážít svobody. Staří stále vzpomínali na Egypt, vyprávěli mladším generacím o blahobytu a zapomínali na dřívější muka. A v tomto okamžiku se zjevoval Mise se svými rozsekanými zády, jenž byl předurčen k tomu, aby se stal chodící připomínkou dřívějšího egyptského otroctví. Druhé posláná pro něj skončilo

---

31 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 76.

32 ZÁVADA, V. Op. cit., s. 57-58.

ukamenováním, když před patnácti sty lety hlásal křesťanství. A po třetí byl upálen na hranici proto, že proti křesťanství hlásal svobodu svědomí. Pokaždé trpěl. Pokaždé byla jeho smrt příšerná a jeho pokání mělo pokaždé hrozný konec. Přesto tím ale lidem pomáhal a posouval je v jejich myšlení dál. Nejprve je varoval před velkými a zkreslenými ideami o nesvobodném světě a tím tak zamezil návratu k otroctví. V další misi napomohl k rozšíření křesťanství, které stále je nejrozšířenějším světovým náboženstvím. Nyní je lékařem. Cítí, že bude lidem sice prospěšný, ale neprožije žádná muka.

„Mise: Jsem tedy jenom lékař! Doufám, že konečně tentokrát budu mít příjemnější úkol. Budu-li lidem něco zase hlásat, bude to jen prospěšnost nějakého zázračného projímadla.“³³

Po jisté době, kdy jako doktor navštěvuje nemocnou slečnu Pavlu a všichni od něj očekávají nějaký zázrak, se mu jeho úkol jeví jasnějším. Zdá se mu, jako by jeho jediným úkolem na světě bylo, aby to ubohé děvče zbavil trápení. A když mu v tomto úkolu nemůže pomoci věda, doufá, že se alespoň v jedné chvíli dostaví nějaké jiné vnuknutí, které mu odkryje cestu, jíž se má vydat. Napadají ho různé myšlenky. Marně přemýšlí, proč byl vyslán na svět. Přeci k tomu, aby konal to, co dokáže každý jiný lidský lékař, nebylo třeba vysílat na svět anděla. Což není jiný způsob, jak ubohé dívce pomoci? Rozjasnilo se mu ale až kvůli slečně Lídě. V okamžiku, kdy přemýšlela o významu Miseho jména.

„Mise: Smrt. Jsem Smrt. Jsem zde proto, dceruško, abych, když nikdo vám nemůže pomoci a zbavit vás vašeho trápení, nuže, abych vás vzal za ruku a převedl ze života do smrti.“³⁴

Až do poslední chvíle je přesvědčen, že smrt byla pro Pavlítku vysvobozením. Měl ji rád. A proto se jí snažil prokázat tu (František Langer) „nejpřátelštější službu, jakou jí kdo mohl prokázat“³⁵. Soucítil s ní, když živořila a její život byl vyplněn jen samými bolestmi a nezbylo v něm ani to nejmenší potěšení. Hlavně kvůli jeho předchozím otřesným zkušenostem s utrpením na Zemi nejlépe věděl, jaká bolest je umírání. Snad právě proto, že on sám se bojí bolesti, dával lehkou smrt místo utrpení. A proto takto pomohl, podle něj,

---

33 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 18-19.

34 LANGER, F. Op. cit., s. 43.

35 Op. cit., s. 54.

tím nejlepším způsobem. Tak zařídil, aby Pavlínce bylo dobře. Třeba by pomohlo něco jiného, ale on nemohl udělat zázrak. Takto pomáhal i dalším nemocným lidem. Toto jeho počínání se však nelíbilo některým dalším lidem a hlavně porotcům u soudu, kde byl odsouzen k trestu smrti. Je tedy potrestán podle všech lidských zákonů. Ani anděl totiž nesmí porušit lidské konvence. Jeho čas na zemi se tedy navršil. Mise je se svým odchodem ze Země smířen. Jediné, co ho ale trápí a zajímá, je to, zda při popravě nebude trpět. Na minulých misích si vytrpěl velkou bolest a nyní má strach z bolesti.

Rozsudkem nebyl nijak překvapen. Nikoho na světě z něho neviní. Je se vším dokonale smířen, protože to, co měl naplnit, naplnil. To, co učinil, je podle jeho slov dobré. Neprožívá žádné drama. Je předem vnitřně smířen s tím, co ho čeká. Byl totiž jen poslušný nebeskému vnuknutí. Ale teď musí vytrpět to, co ostatním ušetřil. Pomalé bolestné umírání. A to je jediné, čeho se bojí.

Jak už jsem psala, na světě je spousta andělů a ani o sobě navzájem nevědí. V závěrečném epilogu se ale navzájem poznají. Andělské trubení zní tak silně, že svolává z okolí další anděly. Z různých koutů přicházejí bytosti, které byly až doposud pro ostatní jen obyčejnými lidmi. Někteří se navzájem poznávají a nevěří, že mají společné andělské poslání. A to pomoci lidem. „Aby jako strážníci mírnili tvrdost zákona, jako bankovní úředníci bavili svoje kolegy kabaretním nadáním, jako průvodčí na elektrice neujeli, když pospíchá udýchaná porodní bába (která je také anděl, pomáhající rodičkám), jako pokrokové ženy, přednášející dělnicím o rozumném mateřství.“ (Edmond Konrád)³⁶ Všichni se tu poznávají. I manželé, kteří nedokázali, aby jejich soužití bylo harmonické nyní zjišťují, že jsou oba anděly.

Nikdo zprvu netuší, proč jsou svoláváni, a nedočkavě vyhlíží za stěnu, jež odděluje Miseho a ostatní anděly. Mezi anděly se dostane i slečna Lída, převlečená za anděla. Odběhla zrovna z jedné revue, kde hraje andělskou dívku. Její kostým však zmate ostatní anděly a nevědí, zda ji pokládat za jednu z nich. U popraviště se sejdou i velcí rivalové. Mezi anděly patří i Továrník, který měl za úkol about všechny lidi a Švec, jenž měl poslání chránit posledního ševce. Všichni byli svoláni, aby Misemu byli na blízku, aby neumíral sám mezi lidmi.

Mezi tyto nadpozemské bytosti se nakonec vmísí i smrtelní lidé. Všichni tak chtějí doktorovi vyjádřit podporu, spoluúčast a doprovodit ho tichou vzpomínkou. Zúčastnění andělé vědí, že ho už nic nezachrání. Jedině zázrak. A ten – není možný.

---

36 KONRÁD, E. Op. cit., s. 57.

3.8 Témata

František Langer ve svých dílech často prezentuje své humanistické a filozofické postoje a zaobírá se tématy, které mohou soužit i obyčejného člověka. Daný problém či téma vždy předloží, zkoumá ho ze všech stran, ale nedojde k žádnému závěru. Nechá na čtenáři respektive na divákovi, aby se zamyslel a vybral si, pro něj, tu správnou možnost. „Ve svých dílech,“ píše Jakubíček, „v nichž se zaměřuje na [...] rozporuplné skutky, Langer většinou hledá hranice mezi dobrem a zlem, nesnaží se poučovat, pouze pojmenovává a ukazuje, a je pak na čtenáři, aby si sám udělal úsudek.“³⁷ I v této hře řeší několik základních motivů, kterými se zaobíral už v dřívějších dramatech. Objevuje se tu problém spravedlnosti, ke kterému se vrací již po několikáté. Byl totiž přesvědčen, že všechny lidské problémy, i ty sociální, jsou problémy spravedlnosti. Dalším tématem je euthanasie, jako dobrá smrt. Motiv vraždy, jenž se také velmi často vyskytuje v jeho dílech, je zde v nové obměně: vražda jako dobrodiní. Celý první akt autor připravuje půdu k tomuto činu. Ukazuje, jak je Pavla nemocná, jak jsou všichni v jejím okolí z těžké nemoci zoufalí a nakonec je pro ně velké množství léků docela dobrým řešením. „V námětu jeho ušlechtilé zločinnosti je vlastní novum a hodnota kusu, jímž se dramatik – lékař hluboce vmýšlí do utrpení chorých lidí.“³⁸ Toto stále aktuální téma zde neřeší, pouze rozebírá a ukazuje jeho složitost. S tímto problémem souvisí i další langerovská témata. Dalšími náměty jsou vina, zločin a trest. Miloš Horanský ve své stati *Několik pohledů na hru Františka Langera Andělé mezi námi* uvažuje, proč právě zločin patří mezi hlavní náměty jeho nejsilnějších dramatických děl. Nakonec dospěl k závěru, že je hned několik důvodů. „Za první – zločinec je čímsi nemocný, chce tedy Langer jím hojit zároveň společnost. Za druhé – zločin je mezní čin, pro dramatika už tím nosný a stigmatizující. Za třetí – zločin v pojetí humanisty je zkouškou porozumění lidské vychýlenosti (s nutností empatie do zlomené bytosti) a projevem nejlidštějšího citu mezi bližními – soucitu. Za čtvrté - a pro Langera jak ho vnímám (pozn. jak ho vnímá Horanský), zvlášť charakteristické - je to cesta do určujících vrstev člověka, do jeho svědomí.“³⁹

Rozebereme si zde nyní scénu, kde se střetávají názory na všechna tato témata, protože souvisí s problémem euthanasie. Uvidíme brilantně napsanou polemiku nad tímto námětem a uvidíme, že se argumenty od roku 1931, alespoň v naší české společnosti, moc nezměnily.

³⁷ JAKUBÍČEK, D. Op. cit., s. 114.

³⁸ Ot. F. [Otokar Fischer]. Z pražské činohry. *Lidové noviny* 39, 1931, č. 611, s. 9-10.

³⁹ HORANSKÝ, Miloš. Několik pohledů na hru Františka Langera Andělé mezi námi. In *František Langer na prahu nového tisíciletí*. Praha: Praha, 2000, s. 122.

„DRUHÝ POROTCE: [...] Přece si snad o té věci trochu pohovoříme, než přistoupíme k hlasování, abychom mohli vzít na sebe úplnou odpovědnost za svůj výrok. [...] Já myslím, že tamti páni to brali podle paragrafů a zákoníků, právnicky a odborně, že ano? Ale my, lidový soud, máme přistoupit k tomu, co obžalovaný udělal anebo neudělal, abych tak řekl po lidsku. Se zdravým lidským rozumem...

PRVNÍ POROTCE: A snad s tím zdravým lidským rozumem rozsoudíte, že obžalovaný vůbec nikoho nezabil. Že ta Pavla Lysáková je dosud na světě a ten pan Polesný, že si prvního přijde pro svou pensičku.

DRUHÝ POROTCE: Nenechal jste mě domluvit. Myslím, že budu soudit nejen zdravým lidským rozumem, ale také lidským citem. [...] Tady je lékař, že ano, dokonce výtečný lékař, podle posudku znalců. Má nevléčitelně nemocné - [...] Ovšem, že zákon něco podobného nedovoluje, že lékařská věda má léčit nemocné, ne se jich zbavovat, že co je dnes smrtelnou nemocí, bude za deset let maličkostí...

ČTVRTÝ POROTCE: A že bychom se vrátili k primitivnímu lidskému stavu, kde se zabíjeli staří a neduživci. Moc hezky jste to všecko řekl.

DRUHÝ POROTCE: Tedy dovolte. Je zde lékař, má nemocné, kteří dnes jsou nevléčitelní a kteří úžasně trpí. O lidi mu jde, ne o vědu. Je mu těch nešťastníků strašně líto a jenom proto, že mu je jich líto...

PRVNÍ POROTCE: To není tak jisté, dělal-li to pro samou lítost. Po jedné své nemocné dědil deset tisíc. A od paní Krausové dostal tři tisíce korun.

DRUHÝ POROTCE: Ale za celé léčení, prosím, ne za smrt.⁴⁰

V tomto úryvku můžeme vidět, jak většina porotců je jasně rozhodnuta o Miseho vině. Neví, proč by vůbec měli nad touto věcí diskutovat. Podle nich doktor Mise zabíjel, a proto na něj nebudou brát žádné ohledy. Na celou záležitost nahlízejí skrze paragrafy a zákony. Nesnaží se nebo nechtějí za tím vidět nic jiného. Polehčujícího. Do diskuze se chce zatím pouštět pouze jediný porotce. Chce, aby se soudilo po lidsku a byl při tom používán i cit. Podle něj by se mělo brát v potaz, že doktor neusmrcoval proto, že chtěl chladnokrevně vraždit, aby ukojil nějaký svůj pud, jako ostatní vrahové, ale z lítosti. Ze soucitu. Proto, že už se dál nechtěl dívat, jak těžce nemocní trpí a čekají na svou smrt. Nic jiného je totiž nezajímá. Života si neužívají, protože nemohou a vadí jim vše, i to, že jsou. V závěru ukázky

---

40 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 68-71.

se dostáváme k tomu, jaký jiný důvod, kromě již zmíněného, by mohl mít Mise proto, aby zabíjel. Naráží se zde na finanční odměnu, kterou mu nebožtíci odkázali. Tato příčina je rozebírána dál a vše graduje. Do diskuze o penězích se přidávají další porotci.

„PRVNÍ POROTCE: [...] Jsem obchodník, člověk praxe a tedy to vím. Peníze jsou hrozná síla. Člověk odolá jim jen potud, pokud jejich síla není větší než síla jeho charakteru nebo jeho strachu. Člověka můžete pohnout penězi ke všemu. [...] Řekněme třeba já sám. Mám dvě pěkné továrny na papír a velkoobchod papírem. Odhaduju se dohromady na šestnáct milionů. [...] A mám dva syny. Nu ovšem, jsou to hodní hoši [...] Ale dejme tomu, že by takoví nebyli. [...] A že by ze mne peníze mačkali všemi možnými způsoby. Dejme tomu. A teď: Mám cukrovku, jenom malou, nějaké to procentíčko. A řekli mi ty největší capacity, že to v mém věku nic nevadí. [...] Teď si představte mé dva holomky. Šli by tedy k nějakému doktorovi a řekli: „Pane, našemu tatínkovi už dobře nikdy nebude a jednou ho jeho nemoc notně přiskřípne. My jako dobré děti se potom už ani nebudeme moci dívat na jeho trápení, je to pro nás strašlivé pomyslení, dokončete to tedy s ním radši dřív, než to s chuděrou začne. Dáme vám sto tisíc.“ Nu a možná, že ten doktor je člověk pevného charakteru, nebo se bojí a řekne ne. Půjdu tedy na jiného. [...] Zkrátka, nemůžeme strpět, nikdo nemůže strpět, prostě lidi nemohou strpět, aby člověk rozhodoval o životě a smrti člověka.“⁴¹

První porotce záměrně navozuje představu, že jeho synové jsou lotři, neváží si svého otce a raději vlastní peníze. Chce tak docílit toho, aby si i ostatní porotci uvědomili, že moc peněz je velká. Rád by dokázal, že i když je kolem spousta neúplatných lidí, jeden takový, co si potřebuje přilepšit, se mezi nimi vždy najde. Co kdyby nikdo nechtěl podlehnout vábení peněz? Suma se zvýší. A v tom i neúplatný člověk může „uklouznout“ a kvůli vidině velké částky peněz udělá cokoliv. Dokonce zabije člověka. A je bohužel velmi pravděpodobné, že kdyby euthanasie byla uzákoněna, tyto „vraždy na objednávku“ by byly jednodušší. Neříkám, že takové věci se nemohou dít i teď, ale jsou aspoň právně postihnutelné. To jsou však už velké spekulace, na kterých jsem názorně chtěla ukázat, proč Langer nechá Prvního porotce takto mluvit. Ukazuje nám druhou, negativní stránku věci. A velmi racionálně zdůvodněnou. Chtěl nám tím dokázat, že i takto by se dalo euthanasie zneužívat a že by nebyla používána jen za tím správným účelem.

---

41 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 74-76.

Další zajímavý rozhovor vedou porotci nad tím, zda svěřit rozhodování o životě lidí do rukou jiného člověka, nebo zda ho nadále ponechat v rukou Božích.

„TŘETÍ POROTCE: Dobrá. Řekněme si, že odhlasujeme, že doktor Mise je nevinen. Víte, co my svým osvobozujícím rozsudkem způsobíme? [...] Víte, co my tím rozhodneme? Že lékař může být pánem naší smrti. Že může o nás rozhodovat, kdo má žít a kdo ne. Dodnes je lékař pánem jen našeho života, svěřujeme mu jej, aby nám náš život udržel aneb vrátil. Ale prohlásíme-li v tomto případě „Nevinen“, znamená to, že souhlasíme, aby byl dán do moci lékařovy nejen náš život, ale i naše smrt. Náš rozsudek úplně změní dosavadní právo člověka na život.

DRUHÝ POROTCE: Jsem rád, že jste o tom začal sám. Pánové, ruku na srdce, na koho z vás dělá obžalovaný dojem zlého člověka? Jsem přesvědčen, že by leckdo z nás o něm řekl nevinen, kdyby zde nebyl ohled, že zvrátíme dosavadní cenění života. [...]

TŘETÍ POROTCE: [...] My zde dnes svým výrokem hájíme své životy a životy ostatních lidí. Kdybychom obžalovanému dnes přisvědčili, řeklo by se: Těch dvanáct mužů z lidu souhlasí, aby lékaři měli za jistých okolností právo ukončit život člověka. Lid promluvil. [...] My bychom udělali počátek, pak by z toho vznikl nějaký zákon, kdy může doktor rozhodovat nad naším životem a smrtí, a pak by se to všeobecně provádělo.

DRUHÝ POROTCE: V mnohých případech by to bylo pravé dobrodiní. Jako v těch, které právě byly projednávány.

TŘETÍ POROTCE: Snad. Neříkám ne. Ale všeobecně byli bychom vydání v lidské ruce. Takhle jsme v rukou -

ČTVRTÝ POROTCE: Božích.

TŘETÍ POROTCE: Dobrá. Nebo se náš život řídí podle naší životní síly, nebo jej ukončí nějaká náhoda, ale pak, pane, pak by byl příliš v rukou lidí. A člověk není nic stálého, nic bezpečného. Můžete jej pohnout prosbami, pláčem, laskavostí, hrozbou. Smrt, ta má jednu výhodu: Je nepodkupná.“⁴²

Jak diskuze postupuje, můžeme vidět u některých členů poroty váhání. Už nejsou tak jednoznačně proti „usmrcení na žádost“. Začínají brát v potaz i druhou stranu mince. Třeba nemocní opravdu potřebují právě tuto pomoc. Možná, že zdravý člověk nedokáže posoudit situaci, neví, jaká muka smrtelně nemocní lidé prožívají. Teď možná proti tomu bojují,

---

42 LANGER, František. *Andělé mezi námi*. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931, s. 72-74.

ale kdo z nich ví, jak by se v oné situaci zachoval on sám a co ho v budoucnu čeká? A názory lidí se mění rychle. Například Strážník Kozmín. Když doktora Miseho zatýkal, byl zásadně proti tomu, co se svými pacienty doktor – anděl prováděl. Po nějaké době zjistil, že trpí rakovinou. Průběh a konec této nemoci viděl na svém tatínkovi. Proto, kdyby Mise nebyl zavřený a nečekal na popravu, Strážník by si za ním nohy uběhal. Totiž jen on by mu dokázal ulevit.

Když už se zdá, že by Mise nemusel být potrestán tak tvrdě, vyvstane ještě otázka, co by tímto rozhodnutím předali porotci lidem dál. Dali by tím najevo: lékař může kdykoli ukončit váš život. Toto rozhodnutí by byl precedens a takový velký krok, takovou velkou zodpovědnost nemohou, respektive netroufají si, vzít na sebe. Takto by si každý mohl nakládat se smrtí, jak by chtěl, ale k neodmyslitelnému tajemství života patří i to, že nevíme, kdy přijde jeho konec. Je to v rukou „vyšší moci“. My bychom neměli rozhodovat o tom, jaký čas je nám na zemi vyměřen. A jak vyplývá z Langerova textu, kdyby se nám nedařilo, mohli bychom přijít za kýmkoli a poprosit ho, přemluvit ho pláčem, dobrým skutkem či hrozbou, aby nám lék podal. Kdežto náhlé smrti neporučíme.

4. Euthanasie jako jedno z hlavních témat

Jak již zde bylo několikrát řečeno, jedním z hlavních témat Langerovy hry je téma euthanasie, na které se potom nabalují témata související (vražda, vina, trest, spravedlnost...) Abychom mohli s tímto pojmem operovat, zdá se nezbytné, vysvětlit alespoň okrajově, co tento výraz znamená. Kam sahají jeho počátky. Co tento pojem znamenal dříve a jak ho chápeme nyní.

4.1 Vysvětlení pojmu

Význam slova euthanasie je velmi rozmanitý. V dnešní době se toto slovo používá ve více významech. Výraz pochází z řeckého původu (eu - dobrý, thanatos – smrt) a ve starověku znamenal všestrannou pomoc umírajícímu člověku, do čehož spadalo mírnění bolestí jak fyzických, tak psychických. Euthanasie tedy byla zřejmě chápána jako lehké, klidné umírání bez velkého utrpení. Dnes se na původní význam tohoto slova moc nemyslí, a používá se spíše jako označení pro lékařský zákrok. Tento pojem může být vykládán několika způsoby. Ale většina autorů, zabývajících se touto problematikou, ho interpretuje jako úmyslné ukončení života jiným člověkem, a to lékařem, na žádost nemocného – tzv. holandský model.

„Dobrovolnou smrt“ můžeme rozdělit například na: chtěnou, dobrovolnou či vyžádanou. Tak jsou označovány případy, kdy pacient několikrát, opakovaně o euthanasii požádal. Naopak nechtěná, nedobrovolná či nevyžádaná euthanasie je ukončení života bez přání pacienta. Častěji se euthanasie dělí na euthanasii přímou neboli aktivní a nepřímou čili pasivní. Přímá euthanasie znamená usmrcení na vlastní žádost nemocného pomocí nějaké usmrcující látky – léku. U nepřímé euthanasie se jedná o ukončení léčby, což následně může vést ke smrti. Označuje ale dva rozdílné postupy. „Zprv se jedná o úmysl zabít tím, že lékař nezasáhne neboli zanedbá péči (což je tedy skoro totéž jako aktivní eutanazie). Zadruhé je možné pod tento výraz zařadit ustoupení od zbytečných a zatěžujících postupů, které přinášejí jen další utrpení při umírání, jelikož neexistuje naděje na zlepšení. Takovou léčbu může odmítnout i sám pacient, čili se nejedná o eutanazii, neboť je toto jednání plně v souladu s lékařskou etikou a s respektem k důstojnosti umírajícího člověka. Nejedná se o zabíjení, ale o vítězství smrti nad životem.“⁴³

---

43 JANIŠOVÁ, T. *Eutanazie v historii a současnosti*. Pardubice: Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta.

4.2 Historie euthanasie

Rozpory obklopovaly usmrcení ze soucitu a sebevraždu vždy. Někteří antičtí filozofové tento čin za určitých podmínek podporovali, jiní byli zásadně proti. Například „Platón a Sókratés považovali utrpení v důsledku bolestivé nemoci za dostatečný důvod k ukončení života sebevraždou“⁴⁴. Platonův pohled na sebevraždu byl sice negativní, ale v případě zničující choroby ukončení života schvaloval. Sókratés nejenže tento akt podporoval a nemoc, bolest a utrpení pro něj byly dobrým důvodem proč předčasně ukončit život, ale sám zemřel vlastní rukou. Otrávil se bolehlavem. Ne však kvůli nemoci, ale z nadosobního důvodu – aby naplnil pravidlo zákona, kterým byl odsouzen k smrti. Jejich názory se v tomto směru liší například od Aristotela, který byl Platónovým žákem a tvrdil, že sebevražda není projevem odvahy. Byl proto zásadně proti předčasnému ukončení života, a to i v případě těžké nemoci, či jakýchkoli jiných problémů. Naproti tomu stoicismus „akceptoval volbu sebevraždy, jestliže život již nebyl z jakéhokoli závažného důvodu přijatelný“⁴⁵. Římský filozof Seneca děkoval přírodě za nespočet způsobů, díky kterým můžeme odejít ze světa. Oproti tomu „antická lékařská kultura od počátku spolupůsobení lékaře na ukončení útrap umírajícího odmítala, což je asi nejlépe vyjádřeno textem *Hippokratovy přísahy* („Lékař nechť se zabývá plným odstraňováním bolesti nemocných a zmírňováním síly bolesti. Nechť se však neodvažuje na ty, kteří jsou nemocí již udoláni. Ani prosbami se nedám pohnout k podání smrtícího léku, ani já sám na to nikdy nedám podnět.“)⁴⁶.

Zcela negativní pohled na euthanasii, sebevraždu či jakékoli jiné předčasné ukončování života přineslo až křesťanství, jež ovlivnilo evropské myšlení. Křesťanství hlásá, že „nic a nikdo nemůže žádným způsobem dopustit zabití nevinné lidské bytosti, ať je to plod nebo zárodek, dítě nebo dospělý, člověk starý nebo nevyléčitelně nemocný či umírající.“⁴⁷ A o takové usmrcení nesmí věřící člověk ani požádat jiného. Tyto činy jsou brány jako zločiny proti životu a lidstvu a jde o hrubé porušení božího zákona. Jelikož člověk vzešel z Boha a jen Bůh může rozhodovat o lidském osudu.

Katedra věd o výchově, 2010, s. 14.

44 ADMIRAAL, PIETER. Eutanazie a sebevražda s lékařskou asistencí. In *Od narození do smrti*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 214.

45 ADMIRAAL, P. Op. cit., s. 214.

46 BARTÁKOVÁ, Štěpánka. *Eutanazie z hlediska etiky a teologie*. Diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Katedra filozofie a religionistiky, 2010. s. 20.

47 ŠIPR, K., MIČO, M., KRUMPOLEC, E. *Aktuální bioetické texty, Deklarace o eutanazii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2005, s. 42.

V období renesance, době velkého rozkvětu přírodních věd, se o euthanasii začalo znovu více mluvit (o dobrovolné sebevraždě jako přijatelném východisku z utrpení mluví např. Michel de Montaigne nebo Shakespeare ve slavném Hamletově monologu). Mezi zastánce „dobré smrti“ patřili i Martin Luther či Thomas More. Ten v roce 1516 sepsal knihu *Utopie*, kde psal o potřebě euthanasie pro těžce nemocné v posledním stádiu života. V 19. století začaly být zakládány společnosti podporující euthanasii, jež podávaly návrhy na její legalizaci.

V roce 1931 byl podán návrh legalizace dobrovolné euthanasie, a to doktorem Millardem, zdravotním radou v Leicesteru v Anglii. „Návrh obsahoval tyto podmínky: umírající, jenž žádá o eutanazii musí být o svém stavu informován dvěma lékaři; žádost musí být úředně ověřena obecním úřadem a doložena dvěma lékařskými zprávami; žádost a zprávy musí být zhodnoceny „referentem pro eutanazii“; vše se předá soudu, jenž vydá povolení k provedení eutanazie, které bude platit po určitou dobu, během níž pacient určí, zda a kdy si je přeje využít.“⁴⁸ Návrh byl projednáván celých pět let, ale nakonec byl zamítnut.

Snahy o zavedení zmírněného trestního činu usmrcení na žádost a z útrpnosti se objevovaly i na našem území. V roce 1926 se objevil návrh trestního zákona, jenž doporučoval zmírnění trestu nebo úplné upuštění od trestu v případě takového usmrcení z milosti a na požádání. Návrh z roku 1937 chtěl hodnotit usmrcení na žádost jako přečin. Ani jeden z návrhů však neprošel a nebyl schválen. „Zajímavé je, že v Československu v období První republiky lékaři, který eutanazii provedl, ač nebyla legální, za určitých a jasně definovaných kritérií hrozil trest v podobě symbolického vězení na dobu 24 hodin.“⁴⁹

S nástupem nacismu se euthanasie jako „dobrá smrt“ poněkud zvrhla. Vydala se jiným směrem. Tento posun se udál už na konci 19. století, kdy na německých univerzitách byly zakládány ústavy rasové hygieny. Tento předmět byl zařazen do osnov a začal být vyučován. V roce 1920 byla v Německu vydána kniha *Poskytnutí souhlasu ke zničení života, který žití není hoden*. Autory tohoto svazku, jenž radí, jak určit, který život není k žití a jak ho nejlépe ukončit, jsou Alfred Hoche (psychiatr) a Karel Binding (právník). „Knihy se „chytil“ i lékař Bernard Wagner a v roce 1935 se obrátil na Adolfa Hitlera s požadavkem, aby defektní pacienti psychiatrických ústavů, včetně dětí, byli usmrcováni. Vůdce souhlasil a idea dostala vznešený název „Program eutanázie“.“⁵⁰ Dětský program euthanasie byl vyhlášen Adolfem

---

48 JANIŠOVÁ, T. Op. cit., s. 20.

49 BARTÁKOVÁ, Š. Op. cit., s. 10.

50 SKÁCELOVÁ, L. Eutanázie. Brno: Masarykova univerzita. Lékařská fakulta. Katedra ošetřovatelství, 2009, s. 14.

Hitlerem v roce 1938 a vztahoval se na postižené děti, které nebyly „hodny žití“. Program euthanasie pro dospělé byl započat až po vypuknutí války v roce 1939. Lidé byli vražděni, aby se předešlo údajným genetickým chorobám a také kvůli uvolnění nemocničních lůžek. Na základě protestů v roce 1941 byl tento program Hitlerem zastaven. Když byly tyto programy ukončeny, zabíjení lidí neustalo. Proběhla ještě tzv. skrytá či divoká euthanasie. A to pomocí léků a vyhladovění. „Během akce eutanazie prováděli lékaři výzkum, jak nejefektivněji zabít co největší množství lidí. K zavraždění psychiatrických pacientů byl poprvé použit plyn a tak vznikly plynové komory. Ty byly v období holocaustu rozmontovány a převáženy na východ do koncentračních táborů (Majdanek, Osvětim, Treblinka). Společně s komorami se přesunuli i techničtí pracovníci a lékaři a sestry, kteří zde pracovali.“⁵¹

O podobě euthanasie za nacismu se obsáhleji zmiňují proto, že Langer se po roce 1945 znovu vyjádřil k tématu a vůbec k celé hře znovu. Když si hrůz po útrapách války přečetl ještě jednou, ptal se, zda hra může být v této době vůbec srozumitelná? Tázal se, co zůstalo z jejich konfliktů, problémů a etiky? Původně si myslel, že se jednatel nedopouští zla, poskytne-li ubohému člověku jedinou možnou pomoc. Nyní, po válce, jak sám píše, jsou bolesti nemocného organismu pouhým „svědčením pokožky“. Nenechávala ho klidným otázkou, zda se potom všem změnil vztah k hodnotě lidského života a jaký je dnes poměr jedincova života ke smrti.⁵²

Po druhé světové válce, přesně 9.12.1946 proběhl soud, kde bylo souzeno 24 nacistických lékařů a funkcionářů za pokusy na lidech a za zločiny proti lidskosti. „Nepopírali spoluúčast na brutálních činech prováděných na Židech, Romech, ruských a polských zajatcích a politických vězňích. Nemorálnost svých činů ale nepřipustili, ačkoli pokusy byly provázeny mučením a končily smrtí. Proces vyústil sepsáním závazného doporučení nazvaného *Norimberský kodex*⁵³, ve kterém jsou stanoveny podmínky, za nichž je možné

---

51 JANIŠOVÁ, T. Op. cit., s. 30.

52 Názor na euthanasii jsem v průběhu psaní této práce měnila i já. Nejprve jsem byla zásadně proti předčasnému ukončování života. Postupem času, kdy jsem získávala víc a víc nových informací se můj pohled na věc měnil. V současné době sice nemám jasný a jednoznačný názor, ale více se přikláním k tomuto činu. Samozřejmě právně ošetřenému a jasně vymezenému, aby se nedal zneužít. K názoru, jenž říká ano euthanasii se přikláním hlavně po té, co jsem se zamýšlela nad situací nemocného. Protože jak můžeme vědět, co cítí lidé, kteří trpí? Chtějí žít takovýto „život – neživot“ například pomocí přístrojů? Není toto udržování nemocných při životě za každou cenu, když nechceme, aby náš blízký zemřel, spíše sobecké než prospěšné? A jak bychom se cítili my, v nemoci, kdyby nás zde již nic netěšilo a při usínání jsme si přáli, abychom se už neprobudili?

53 Dokument z roku 1947 o deseti bodech. Zahrnuje například takové body jako jsou: základní podmínkou provedení experimentu je dobrovolný souhlas pokusné osoby; pokus by měl mít jasně vytyčený cíl a přinést plodné výsledky; při pokusu je třeba dbát na to, abychom se vyhnuli fyzickému a duševnímu utrpení či poškození; je třeba aby pokusná osoba měla možnost žádat ukončení pokusu atd.

provádět experimenty na lidských subjektech.“⁵⁴ Pak ale, kvůli pochopitelnému šoku z nacistických zločinů, bylo téma euthanasie na dlouhou dobu tabu. Tato temná a ne moc vzdálená historie nabízí odpůrcům euthanasie velmi působivý a odstrašující argument.

4.3 Současnost

Nyní v moderní době, době nových možností opět hrozí riziko třídění lidí na schopné a neschopné, výkonné, zdravé, či dokonalé a na nemocné a handicapované. Velmi často se ozývají lidé s názory, že legalizace euthanasie by mohla být a byla by zneužívána. Mohla by totiž vést k zabíjení těžce nemocných a na pomoci závislých občanů kvůli tomu, že již nejsou zdatní a léčba takových lidí je dosti finančně nákladná.

Na druhé straně se ozývají hlasy na podporu euthanasie. V současné době se k aktu euthanasie přiklání stále více lidí. Jak ze strany laické veřejnosti, tak odborníků. „Přibývá lékařů, kteří se přiklánějí k požadavku na legalizaci euthanasie. V renomovaných časopisech se stále častěji objevují úvahy o tom, že za určitých okolností by euthanasie měla být beztrestná.“⁵⁵ To, co bylo před několika staletími, ba i před 80 lety v Langerově hře nepřijatelné, je dnes velmi diskutované a v mnoha státech povolené. Jedním z důvodů, proč se tak děje, je určitě fakt, že se nám díky všeobecnému pokroku podařilo prodloužit život. S dnešními velmi moderními léčebnými postupy a metodami, se nám může zdát, že život už nemá přirozený konec. „Málokdo umírá stářím nebo z přirozených příčin. Možnosti prodlužovat život jsou v předstihu před schopností lidí smysluplně se s nimi vypořádat.“⁵⁶ Ale kde je hranice? Jak dlouho je možné udržovat člověka na živu pomocí léků a přístrojů, jen aby žil? Má smysl se za každou cenu snažit pacienta zachránit? „I když už to skoro není možné, jen se okamžik smrti posunuje a obecně lze říci, že tím se prodlužuje ono nepříjemné období, když člověk už stejně přišel o svou důstojnost, jen trpí nejen fyzicky, ale i psychicky a samozřejmě se tento stav odráží i na jeho blízkých.“⁵⁷

Jak zde již bylo naznačeno, v současné době se ohledně legalizace euthanasie vedou stále „žhavé“ diskuze. Jsou státy, kde jsou některé formy tohoto „usmrcování na žádost“ praktikované a legální, tudíž je beztrestně prováděno. A najdeme i několik států, kde

54 JANIŠOVÁ, T. Op. cit., s. 31.

55 BONELLI, Johannes. Přítomnost a budoucnost paliativní medicíny. In *Aktuální bioetické texty, Deklarace o eutanazii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2005, s. 32.

56 JANIŠOVÁ, T. Op. cit., s. 10.

57 SHLESINGER, Vojtěch. *Eutanazie I.* [online]

o legalizaci této formy smrti uvažovali. V Holandsku, nejznámější zemi, kde je „dobrá smrt“ běžně praktikovaná, je situace taková: euthanasie není plně legalizovaná, ale zákon za určitých podmínek zaručuje beztrestnost těm, kteří ji provádějí. Kromě této země je euthanasie povolena v dalších státech Evropské unie. Od roku 2001 v Belgii a od roku 2009 v Lucembursku. Návrhy na legalizaci tohoto činu byly opakovaně podávány v zemích USA, ale povolen je pouze ve státě Oregon. V některých státech, které euthanasii nepovolují, ji posuzují velmi mírně či vůbec. Mezi takové země patří, kromě USA, Velká Británie či Francie. V České republice je podle trestního zákoníku úmyslné zabití na žádost posuzováno jako trestný čin vraždy.

Nejčastější důvody, které při žádosti o euthanasii pacienti uvádějí, jsou strach z bolesti, ztráta smyslu života, pocit osamělosti, obava z umírání atd. Velké fyzické bolesti uvádí jen čtvrtina nemocných. „Eutanazie se většinou provádí doma podáním nápoje se smrtelnou dávkou barbiturátu (smrt nastupuje do tří hodin) nebo injekcí obsahující barbituráty a kurare (smrt nastává do několika minut.)“⁵⁸

---

58 JANIŠOVÁ, T. Op. cit., s. 35.

5. Inscenace hry *Andělé mezi námi*

Hru *Andělé mezi námi* František Langer napsal v roce 1931. Ve stejném roce byla i poprvé uvedena. S určitými pauzami byla dávána v různých divadlech po celém našem území až do roku 1948. První uvedení se odehrálo v Městském divadle na Královských Vinohradech a to 4. prosince 1931. Režii měl Jan Bor, výpravu Vlastislav Hofman a scénickou hudbu složil Otakar Jeremiáš. Drama se hrálo ve stejnou dobu, kdy byl v Anglii podán návrh na legalizaci dobrovolné euthanasie. Po dobu projednávání tohoto návrhu (návrh dr. Millarda byl projednáván pět let až do roku 1936) byly uváděny ještě další inscenace. S premiérou dne 9. ledna 1932 se druhé v pořadí stalo Zemské divadlo v Brně v režii Josefa Bezdíčka. Následovala inscenace Jihočeského divadla v Českých Budějovicích (6. března 1932), dále Národního divadla moravsko-slezského (1. září 1933) a Německého divadla v Brně (5. května 1934). Je možné, že tyto inscenace nějakým způsobem souvisely právě s již zmiňovaným projednávaným pokusem mezi lety 1931-1936, jelikož se o takovéto zprávě dozajista mezi lidmi mluvilo. Asistovanou sebevraždu, která souvisela i se sebevraždou, řešili v této době i různí filozofové. Nábožensky zaměřeni filozofové euthanasii samozřejmě razantně odmítali, ale například pro existencialisty (Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Carl Jaspers...) byla sebevražda za určitých okolností přípustná. Tomáš Garrigue Masaryk jako příznivec Českobratrské církve evangelické měl odmítavý postoj k sebevraždě, a tím pádem i k asistované sebevraždě. Na toto téma napsal svou habilitační práci *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, kde popisuje mimo jiné důvody sebevraždy, a jedním z nich je i nemoc. „Bolest je za všech okolností zlem, jehož se každý snaží zbaviti; zvláště tehdy, když těžké a nevy léčitelné choroby odňaly všichni radost ze života a úplně zaplašily veselost myslí, chápe se člověk posledního prostředku, umírá dobrovolně.“ (T. G. Masaryk)⁵⁹ Takové počínání však podle něj není správné. Člověk potřebuje k životu náboženství, stejně jako potřebuje k dýchání vzduch. Mezi T. G. Masarykem a Františkem Langerem vládla povětšinou názorová shoda. Je tedy paradoxem, že v tak zásadní otázce života a smrti měli každý zcela jiný názor. Ze hry *Andělé mezi námi* totiž vyplývá, že Langer se, za určitých podmínek, přikláněl k euthanasii (nebo byl alespoň příznivcem veřejné debaty o ní). Mohli bychom i říci, že postava Druhého porotce pronáší s největší pravděpodobností myšlenky a názory autora samotného.

---

59 MASARYK, T. G. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998, s. 28-29.

Poslední inscenace této hry byla uvedena jen několik dní před únorovým pučem v roce 1948. Premiéra se konala 14. února 1948 v Městském oblastním divadle v Karlových Varech. V této době byly stále ještě souzeny osoby při Norimberském soudu s válečnými zločinci (soudy probíhaly s přestávkami od 20.11.1945 do 30.12.1948). Jak již zde bylo zmíněno, po roce 1948 se problémové hry Františka Langerera skoro vůbec neuváděly. Po tzv. Vítězném únoru je divadlo jako celek zcela závislé na režimní politice a ideologii a umělci s podobným kulturním a společenským profilem, jako měl příliš „metafyzický“ Langer, byli odsunuti na „druhou kolej“. Představa, že by se v tehdejší bojovně ateistické a materialistické době po jevištích pohybovali andělé, nota bene jako kladné postavy, je zcela nemyslitelná. Pozornost se obrátila na „díla reprezentující „zdravou“, „pokrokovou“, „národní, „demokratickou“, „realistickou“ a „lidovou“ linii českého umění“ (Vladimír Just)⁶⁰. Jisté uvolnění přišlo ve druhé polovině 50. let. A některé hry, nejen tohoto autora, začínají být znovu uváděny. Na divadelní jeviště se však drama *Andělé mezi námi* již nedostalo. Od posledního uvedení této hry uplynulo více jak šedesát let. K naší velké škodě se ji žádné divadlo neodvážilo uvést.

5.1 Ohlasy v tisku

Co se týče recenzí a ohlasů na hru Františka Langerera, nejvíce toho bylo sepsáno k vinohradské premiéře. Reakce na první uvedení byly různé. V několika základních bodech se ale vesměs všechny shodují. Na jedné straně byl vyvyšován Langerův styl, jakým byla hra napsána, téma bylo shledáno velmi zajímavým, ale snad každý měl výhrady k závěrečným scénám, kdy Mise rozmlouvá s katem, po té s knězem a následně je odváděn k popravě.

V tisku tedy byla hra hodnocena jako „optimistická legenda“, kde je Langerův „krásný smysl pro humanistickou ušlechtilost, uváděn do forem reálného, denního života.“ (Otakar Štorch - Marien)⁶¹ Jindřich Vodák píše, že Langer „vytvořil soudní a lékařské drama, které je opravdu unikem, ojedinělým zjevem svého druhu“. Hra nás „přes trudné, bolavé otázky lehounce přenáší jako bájevitá pohádka“⁶². Dále byla označována jako „básnické mysterium, legenda, která zejména ve scéně umírání nezachránitelné Pavly dociluje hlubokého účinku“⁶³.

---

60 JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému: Příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010, s. 61.

61 ŠTORCH – MARIEN, Otakar. František Langer: *Andělé mezi námi*. *Rozpravy Aventina* 7, 1931-1932, č. 13, s. 104

62 VODÁK, Jindřich. *Andělská sonáta Langerova*. *České slovo* 23, 1931, č. 284, s. 6.

63 SYNEK, Emil. *Hra o andělech na Vinohradském divadle*. *Věčerní české slovo* 13, 1931, č. 281, s. 4.

Všeobecně panoval názor, že první čtyři scény jsou napsány velmi dobře a výjev, kdy nemocná Pavlínka umírá, patří mezi ty nejsilnější a nejkrásnější. Podle Josefa Trägera jsou tyto scény „komponovány s básnickou jemností, jaká se objevuje v dnešní repertoární poušti jako zázrak. Dialog je v nich vytríben do dokonalosti, s jakou se zřídka setkáváme u původní hry.“⁶⁴ Premiéra sama měla „hlučný úspěch“⁶⁵.

Ale ozývaly se i hlasy, které tvrdily že „nová jeho hra *Andělé mezi námi* [...] slibovala dramatikovu rehabilitaci, neboť základním motivem (pozn. vraždou, vinou a trestem) ukazovala k jeho nejdokonalejší dramatické skladbě, k *Periferii*. [...] Nejen po myšlenkové stránce, ale i po stránce formální znamená nová Langerova hra další ústup v jeho uměleckém vývoji, a ten v *Periferii* tolik sliboval.“ (Josef Träger)⁶⁶ Langerovi byly nejvíce vytýkány závěrečné scény, které se „vyznačují jistou vnějškovistostí a divadelní zdlouhavostí“⁶⁷, vyznačují se „humorem spíše trapným než odvážným a výjev vzdorné úzkosti, již opuštěný a odsouzený andělský hrdina vykřikuje tváří v tvář nebesům zůstává jen matným a posléze také groteskním ozvukem biblické scény golgatské“ (A. M. Píša)⁶⁸.

Emanuel Jánský se v Československém divadle vyjadřuje k tématu. Euthanasie je podle něj zajímavým problémem, ale zde z této látky není vytěženo maximum. Navíc to, že ve hře vystupují andělé, vyvolává občas pousmání. Nejlepší by tudíž bylo, kdyby se dramatik soustředil pouze na onen problém. „Kdyby Langer ponechal ve své hře pouze samotnou tak obecně zajímavou otázku, smí-li lékař ve prospěch nevyléčitelně trpícího přispěti na pomoc člověku a zkrátiti jeho neúčelný život, mohl myšlenkově i dramaticky uspokojiti posluchače své hry. V tomto prostupování skutečnosti a mystiky ztrácíte orientaci i pocit dramatické nosnosti.“⁶⁹ S tím, že by motiv euthanasie mohl vystačit na celou hru, přichází i zde vícekrát citovaný Josef Träger.

---

64 TRÄGER, Josef. *Nový Langer. Literární noviny* 5, 1930-1931, č. 21, s. 4.

65 PÍŠA, A. M. *Andělská hra. Právo lidu* 40, 1931, č. 284, s. 9-10.

66 TRÄGER, Josef. *Čapkovci mezi námi. Čin* 3, 1931-1932, č. 16, s. 373-375.

67 PRACH, Vojtěch. *Langer František: Andělé mezi námi. Česká osvěta* 28, 1931-1932, č. 5, s. 250

68 PÍŠA, A. M. *Andělská hra. Právo lidu* 40, 1931, č. 284, s. 9-10.

69 JÁNSKÝ, Emanuel. *Novinky Městských divadel pražských. Československé divadlo* 14, 1931, č. 20, s. 309-310.

6. Závěr

Euthanasie je od nepaměti medicínským, filozofickým a etickým problémem. Nejednotný, tu více tu méně tolerantní pohled na problém nabízí řecká i římská antika (Platón, Sókratés, Seneca – naproti tomu odpůrci Aristoteles, Hippokrates aj.), tolerantnější je pohled renesančních (Michel de Montaigne, Shakespeare v *Hamletovi*) a později existencialistických myslitelů (Jean Paul Sartre, Albert Camus aj.). Prvním velkým jednoznačným zlomem v pohledu na „dobrou smrt“ byl nástup křesťanství, které vidí v dobrovolné euthanasii vraždu, jež odporuje důstojnosti člověka. Na život je nahlíženo jako na dar od Boha a člověk je pouhým správcem, ne vlastníkem. Proto se ho nemůže vzdát tímto způsobem.

Dalším zlomovým bodem byla druhá světová válka, nacistické zločiny a program euthanasie, který byl praktikován na dětech a dospělých, jež byly označovány jako „nehodné žít“. Toto období naší historie se pak stalo velkou výstrahou, o snadné zneužitelnosti tohoto nástroje do budoucna a i v současné době poskytuje velice přesvědčivé argumenty proti hnutím bojujícím za legalizaci euthanasie.

Různé názory na asistovanou sebevraždu panovaly v každé epoše a různé názory a pohledy na euthanasii se projevují i dnes. Dokud názor nebude jednotný a euthanasie nebude uzákoněna, bude hra Františka Langera stále aktuální. Stále bude problém, kterým se zabývá tato hra řešen a stále budou pokládány ty samé otázky. Je proto velká škoda, že nejen tato hra Františka Langera, není uváděna. Tento dramatik, kdysi známý i za hranicemi naší země, si zaslouží, aby se více dostal do podvědomí neodborné veřejnosti a diváků.

Prameny a literatura:

Andělé mezi námi. In Spisy Františka Langera., č. 7. *Hry II*. Ediční doslov Barbara Mazačová. 1. vyd. Praha: Divadelní ústav ve spolupráci s Nadačním fondem Františka Langera, 2001. 336 s. ISBN 80-7008-114-7.

BARTÁKOVÁ, Š. *Eutanazie z hlediska etiky a teologie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Katedra filozofie a religionistiky, 2010. 119 s. Vedoucí diplomové práce Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr., Ph.D., Th.D.

Bible svatá aneb Všecka svatá Písma Starého i Nového zákona. Podle posledního vydání kralického z roku 1613. Praha: Nakladatelem společnosti biblické i zahraničné, 1917. 1100 s.

BONELLI, Johannes. Přítomnost a budoucnost paliativní medicíny. In *Aktuální bioetické texty, Deklarace o eutanazii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2005. Kapitola III., s. 32-38.

CINDLEROVÁ, J. *Tři hry o spravedlnosti: Periferie, Andělé mezi námi, Dvaasedmdesátka. Pokus o povahokresbu dramát Františka Langera*. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav pro studium divadla a interaktivních médií. Oddělení teorie a dějin divadla, 2006. 128 s. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Július Gajdoš, Ph.D.

ČERNÝ, František. *Dějiny českého divadla IV*. 1. vyd. Praha: Academia, 1983. 708 s.

Ellerton, John, 1826-1893 [online]. Poslední revize 07.06.2012. [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: <http://www.hymnary.org/person/Ellerton_J>

HAŠEK, Jaroslav. *Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona*. Ilustroval Miroslav Váša. 3. rozšířené vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982. 480 s.

HORANSKÝ, Miloš. Několik pohledů na hru Františka Langera *Andělé mezi námi*. In *František Langer na prahu nového tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Praha, 2000. s. 122-124.

CHRISTIANSEN, Rupert. The story behind the hymn. *Telegraph* [online]. Sep. 2007 [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: <<http://www.telegraph.co.uk/culture/music/3668062/The-story-behind-the-hymn.html>>

JAKUBÍČEK, Daniel. Funkce „náhody“ v díle Františka Langerera. In *František Langer na prahu nového tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Praha, 2000. s. 111-121.

JANIŠOVÁ, T. *Eutanazie v historii a současnosti*. Pardubice: Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Katedra věd o výchově, 2010. 67 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D.

JANOUŠEK, Pavel. *Rozměry dramatu*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. 308 s. Edice Dramatická umění. ISBN 80-7038-091-8.

JÁNSKÝ, Emanuel. Novinky Městských divadel pražských. *Československé divadlo*, 1931, roč. 14, č. 20, s. 309-310.

JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému: Příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. 680 s. ISBN 978-80-200-1720-8.

KONRÁD, Edmond. *Národní umělec Frant. Langer*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949. 77 s. Edice Knižnice národních umělců československých.

KUDĚLKA, Viktor. *František Langer – divadelníkem z vlastní vůle: výběr z prací o divadle a dramatu*. 1. vyd. Praha: Divadelní ústav, 1985. 254 s. Edice České divadlo, sv. 9.

LANGER, František. *Andělé mezi námi*. 1. vyd. Praha: Dr. Ot. Štorch-Marien, 1931. 106 s. Edice Aventinum.

LANGER, František. *Byli a bylo*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. 204 s.

LANGER, František. *Prostor díla – Úvahy a vyznání o kultuře*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2001. 416 s. Spisy Františka Langerera, svazek 13. ISBN 80-7304-011-5

LANGER, František. *Tři hry o spravedlnosti: Periferie, Andělé mezi námi, Dvaasedmdesátka*. Předmluva Vítězslav Nezval. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1957. 291 s.

LANGER, František. *Zlatá Venuše*. 1. vyd. Praha: Grosman a Svoboda, 1910. 185 s.

MUNZAROVÁ, Marta. *Lékařský výzkum a etika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004. 120 s. ISBN 80-247-0924-4.

Norimberský kodex. [cit. 2012-06-08] Dostupné z: <www.forumek.cz/documents/texts/1_6.pdf>

NOVÁKOVÁ, Alžběta. *Etické aspekty eutanázie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. Teologická fakulta. Katedra Filozofie a religionistiky, 2008. 86 s. Vedoucí diplomové práce Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr., Ph.D., Th.D.

FISCHER, Otokar. Z pražské činohry. *Lidové noviny*, 1931, roč. 39, č. 611, s. 9-10.

PĚKNÝ, Tomáš. Trojí řeč Jiřího Mordechaje Langra. In LANGER, Jiří. *Devět bran*. 4. vyd. Praha: Sefer, 1996. s. 297-332. ISBN 80-85924-11-0.

PÍŠA, Antonín Matěj. Andělská hra. *Právo lidu*, 1931, roč. 40, č. 284, s. 9-10.

PYTLÍK, Radko. *Strana mírného pokroku jde do voleb* [online]. Poslední revize 28.1.2004. [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://radkopytlik.sweb.cz/hasek_ke_q.html>.

PRACH, Vojtěch. Langer František: Andělé mezi námi. *Česká osvěta*, 1931-1932, roč. 28, č. 5, s. 250.

Relativismus. In. DUROZOI, Gerard. *Filozofický slovník*. 1. vyd. Praha: EWA, 1994. s. 250. ISBN 80-85764-07-5.

Relativismus [online]. Poslední revize 12.4.2007. [cit. 2012-05-12]. Dostupné z: <<http://www.phil.muni.cz/fil/etika/texty/relativismus.htm>>.

Sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček konaného 23.-26. května v Rychnově nad Kněžnou. ed. Pavel Janáček. Boskovice: František Šalé – ALBERT, 2001. 288 s. ISBN 80-7326-003-4

SCHLESINGER, Vojtěch. *Eutanazie I.* [online]. C1999-2012, Poslední revize 07.06.2012. [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: <<http://www.pifik.com/veda/Eutanazie-I.-ano-ci-ne.html>>.

SKÁCELOVÁ, L. *Eutanázie.* Brno: Masarykova univerzita. Lékařská fakulta. Katedra ošetrovatelství, 2009. 111 s., Vedoucí diplomové práce Mgr. Josef Kuře, Dr.phil.

Slovník české literatury [online]. c2006-2008, Poslední revize 29.5.2007. [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=463>>.

ŠIPR, K. – MIČO, M. - KRUMPOLC, E. Deklarace o eutanazii (Bona et iura). In *Aktuální bioetické texty, Deklarace o eutanazii.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2005. s. 39-47.

SYNEK, Emil. Hra o andělech na vinohradském divadle. *Večerní české slovo*, 1931, roč. 13, č. 281. s. 4.

TRÄGER, Josef. Čapkovci mezi námi. *Čin*, 1931-1932, roč. 3, č. 16, s. 373-375.

TRÄGER, Josef. Nový Langer. *Literární noviny*, 1930-1931, roč.5, č. 21, s. 4.

ZÁVADA, Vilém. Rozhovor Františka Langera o jeho nové hře „Andělé mezi námi“. *Rozpravy Aventina*, 1931-1932, roč. 7, č. 8, s. 57-58.

Informace získávány z:

Hudební knihovna Hradec Králové

Institut umění – Divadelní ústav

Městská knihovna v Praze

Národní knihovna České republiky – digitální knihovna Kramerius

Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea

Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. - Tato práce využívá dat z Retrospektivní bibliografie české literární vědy, zpracovávané a dostupné v ÚČL AV ČR.

Zdroj přílohy:

JSTOR: The Musical Times, Vol. 65, No 974. [online]. Poslední revize 06.06.2012. [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/912473?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=56240529723>

In Memoriam, H. G. L., August 6th, 1923.
 Commandant of the Red Cross Hospital, Gloucester, 1914—1919

The day Thou gavest, Lord, is ended

A SHORT HYMN-ANTHEM

Words by Rev. JOHN ELLERTON
 (By permission)

Music by C. LEE WILLIAMS

LONDON: NOVELLO AND COMPANY, LIMITED; NEW YORK: THE H. W. GRAY CO., SOLE AGENTS FOR THE U.S.A.

ORGAN

Slow
 p

RECIT. SOLO OR FULL

The day Thou ga - vest, Lord, is end ed.

pp rall. dim. p
 dim. p Slow. Recit. pp rall. dim. p

The dark - ness falls at Thy .. be - hest; To Thee our

Adagio Adagio
 lunga pp

morn - ing hymns as - cend - ed, Thy praise shall sanc - ti - fy our rest.

cres. f dim. p
 (senza Ped.)

Copyright, 1924, by Novello and Company, Limited

The Musical Times. No. 974.

(1)

D